

Platon

Theod. To příliš dotíráme, Sókratě, na mého druhá!

Sókr. Avšak, přáteli, je nejasno, zdali se při tom také neotíráme o pravdu. Je totiž podobno pravdě, že když on je starší, je také moudřejší nežli my; a kdyby se náhle na tomto místě vynořil ze země až po šíji, tu by pravděpodobně nalezl mnoho nesprávností i na mém povídání i na tvém souhlasu a pak by se zase ponořil a rychle zmizel. Ale my se musíme, mám za to, řídití sami sebou, ať jsme jacíkoli, a co se nám vždy zdá, to mluvíti. A tak i nyní zajisté nezbyvá než říci, že tuto věc by uznal kdokoli, že jeden jest druhého moudřejší a naopak zase také nevědomější.

Theod. Mně aspoň se tak zdá.

Sókr. A také tu věnu postaviti nejraději tak, jak jsme ji my vytýčili, pomáhajíce Prótatorovi, že ve většině věcí, jak se komu co zdá, takové že pro každého i jest, teplé, suché, sladké a všechno tohoto způsobu; jestliže však snad připustí, že v některých věcech jeden nad druhého vyniká, chtějí říci, že pokud jde o věci prospěšné zdraví a škodlivé, není každá ženská a každé dítě a docela každé zvíře schopno poznávati, co je mu zdravé, a podle toho samo sebe léčiti, nýbrž že právě zde, ač jestliže vůbec kde, jeden se liší od druhého.

Theod. Mně se zdá, že tomu tak jest.

Sókr. Jistě pak i v občanském životě, pokud jde o krásné a ošklivé i spravedlivé a nespravedlivé i zbožné a co není zbožné, jaké mínění si o tom každá jednotlivá obec udělá a jak to potom pro sebe stanoví zákonem, takové to v pravdě také pro každou jest; v těch věcech o nic není moudřejší jednotlivec jednotlivce ani obec obce. Ale ve stanovení toho, co jest jí prospěšné nebo ne, tu zase, jestliže vůbec kde, uzná, že jest rozdíl mezi rádcem a rádcem i mezi jedním a druhým míněním obce, co se týče pravdy, a příliš by se neodvažoval říci, že cokoli obec stanoví v domnění, že jí to je prospěšné, že jí to také jistojistě prospěje. Avšak tam, o čem mluvíme, ve věcech

spravedlnosti a nespravedlnosti, zbožnosti a bezbožnosti, jsou hotoví tvrditi, že nic z toho není od přirozenosti a nemá svou vlastní jsooucnost, nýbrž pravdou že se stává obecné zdání, a to tehdy, kdykoli se uzdá a po jak dlouhý čas se zdá. A všichni, kdo neopakují ve všem všudy slova Prótatorova, vedou svou moudrost asi takto, jak ukáží.⁴ Avšak, Theodóře, zachvacuje nás řeč po řeči, a to po menší hned zase větší.

Theod. Což nemáme volný čas, Sókratě?

Sókr. Je vidět, že ano. Už mnohokrát jindy a také nyní jsem se, vzácný příteli, zamyslel nad tím, že ti, kteří strávili mnoho času ve filosofování, když předstupují před soudy, ukazují se směšnými řečníky.

Theod. Jak pak to myslíš?

Sókr. Ti, kteří se od mládí otáčejí na soudech a v podobném prostředí, mají se, tak se skoro zdá, svým vychováním k těm, kteří jsou vychováni ve filosofii a v takové společnosti, tak, jako otroci ke svobodným mužům.

Theod. Jak to?

Sókr. Tak, že tyto mají stále to, co jsi ty připomněl, volný čas a při volném čase v klidu vedou své rozhovory; tak jako my nyní po předešlých řečech začínáme již třetí řeč, tak dělají i oni, kdykoli je jako nás zaujme nahodilá otázka více než ta, kterou mají před sebou; a mluvíti dlouze či krátce, na tom jim nic nezáleží, jen když postihnou pravdu. Ale ti druzí mluví vždy ve spěchu – neboť je pobízejí vodní hodiny⁶ – a není jim možno vésti řeči, o čemkoli by se jim zachtělo, nýbrž vedle nich stojí protivník, jenž má donucovací prostředek a žalobu, kterou pro stornování předčítá, z kterýchžto hranic řeč nesmí vybočiti –

tomu říkájí vzájemná přísaha⁶; a ty řeči se vždycky týkají spoluotroka a jsou pronášeny k pánu, který sedí a drží v rukou jakési právo, a předmět zápasů není nikdy neurčitý, nýbrž vždycky jde o vlastní osobu, ba často je to i běh o život; a tak ze všeho toho se stávají houževnatými a bystrými, umějícími

pána jak slovem ošáliti, tak také činem si získati, ale malými na duších a pokřivenými. Neboť otroctví již od mládí trvajících je připravilo o vzrůst, přímou a svobodnost, nuť je dělají věci nepřímé a uvalující na jejich ještě utlé duše veliká nebezpečí a veliké strachy; těch nemožou snášeti s pomocí práva a pravdy, a proto se hned obracejí ke lži a vzájemnému obviňování a mnoho se obývají a lámou, až posléze, nemajíce žádnou část své mysli zdravou, dospívají z jiných v muže a stanou se, jak se domnívají, silnými a moudrymi. A tihle jsou tedy takoví, Theodóre; ale co se týče mužů z našeho sboru, chceš, abychom o nich promluví, či je máme nechat a obrátit se zase ke své řeči, abychom snad příliš mnoho nezneužívali toho, o čem jsme právě mluvili, svobody a volného střídání řečí?

Theod. Nikterak, Sókratě, nýbrž promluvěme o nich. Neboť to jsi velice dobře řekl, že my, kteří jsme členy takového sboru, nejsme sluhy řeči, nýbrž řeči jsou našimi jakoby otroky a každá z nich čeká na své vyřízení, dokud se nám líbí; vždyť u nás nepředseda žádný soudce ani žádný divák, který by nás jako básníky posuzoval a řídil.

Sókr. Měli bychom tedy mluvit, jak se podobá, když se ti zdá, o vůdcích toho sboru; neboť co by člověk mluvil o těch, kteří se zabývají filosofií jen tak tak? Tito tedy asi již od mládí za prvé neznají cestu na místo, kde se scházejí občané, ani nevědí, kde je soud nebo radnice nebo některé jiné veřejné shromáždění obce; co se týče zákonů a usnesení, ani nevidí jich napsaných, ani neslyší o nich mluvíti; usilování stranických sdružení o úřady, schůzky, hostiny a průvody s pištýnkami – to jim ani ve snu nenapadá, aby to dělali. Zdáli je v obci někdo z dobrého či špatného rodu nebo zdali na někom lípi po předcích něco špatného, buď z mužské nebo ze ženské strany, to je mu více neznámo nežli, jak se říká, kolik je kapek v moři. A o tomto všem ani neví, že to neví; neboť se nevzdaluje těch věcí, aby z toho měl slávu, nýbrž vskutku v obci je a bydlí

toliko jeho tělo, ale mysl, jež všechno toto uznala za malicherné a nicotné, nevážíc si toho, všude poletuje podle Pindara „i dole na zemi“, měříc její rozlohu, „i nahoře na nebi“, bádajíc o hvězdách, zkoumá u každého ze jsoucen jako celku po všech stránkách jeho všekeru podstatu a nespouští se k žádné z věcí jí blízkých.

Theod. Jak to, Sókratě, myslíš?

Sókr. Jako když Thalés⁶, Theodóre, zkoumaje hvězdy a hledě vzhůru, spadl do studně; tu se mu jedna thrácká služka, chytrá a vtipná, prý posmívala, že se snaží znát věci na nebi, ale co je před ním a u jeho nohou, že mu zůstává neznámo. Tento posměch se hodí na všechny, kdo se zabývají filosofií. Neboť vskutku takový neví o tom, kdo je vedle něho, a neví o sousedu, nejenom co dělá, nýbrž bezmála ani to, je-li to člověk či některý jiný tvor; avšak co je člověk a co takovému tvoru náleží různé od ostatních tvorů činiti nebo trpěti, po tom pátrá a tomu zkoumání věnuje svou námahu. Rozumíš snad, Theodóre; či ne?

Theod. Zajisté; a máš pravdu.

Sókr. Proto tedy, příteli, jak jsem na počátku řekl, takový člověk se dělá směšným i v soukromých stycích s jednotlivými lidmi i na veřejnosti, kdykoli je nucen na soudě nebo někde jinde rozprávěti o věcech, které jsou před nohama a na očích; dělá se směšným nejen před Thráčanami, nýbrž i před ostatním davem, když pro nezkoušenost padá do studní a do všeliké nesnáze, a strašná jest jeho neobratnost, způsobující mu pověst hlupství. Neboť když jde o tupení, nemůže nikoho tupiti ničím zvláštním, protože neví o nikom nic špatného, ježto se o to nestaral; tu tedy si neví rady a ukazuje se směšným; a při chválení a při vznosných řečech jiných je ho vidět, jak se ne nuceň, nýbrž doopravdy směje, a proto se zdá, že je blázen. Když totiž velebí tyrana nebo krále, myslí, že slyší velebit jednoho z pastevců, buď pasáka vepřů nebo ovčáka nebo někte-

jeho stav odpovídá onomu stavu filosofovu: vznášeje se ve výši a seshora se díváje v nadzdušném prostoru pro nezvyklost dostává závrať, je zaražen, neví si rady, koktá a tím se činí směšným, ale ne před Thráčkami ani před někým jiným nevzdělaným, neboť ti to nepozorují, nýbrž přede všemi těmi, kdo vyrostli jinak nežli otroci.

Tento je tedy, Theodóre, způsob jednoho a druhého, způsob člověka vyrostlého vskutku ve svobodě a volném čase, jehož nazýváš filosofem, jenž si z toho nic nedělá, že se zdá přihlouplým a k ničemu, kdykoli se dostane do otrockých úkonů, jako na příklad když nedovede sbalit postelní věci ani připravit chutné jídlo nebo lichoživé řeči; druhý je způsob člověka, který dovede všechny tyto služby vykonávat obratně a rychle, ale sám sebe neumí řádně ustrojiti, jak sluší člověku svobodnému,⁵⁰ ani neumí vytvořit harmonii slov a zapětí pravou píseň o pravdivém životě bohů⁵¹ i blažených mužů.

Theod. Kdybys mohl, Sókrate, všechny lidi přesvědčiti o pravdě své řeči tak jako mne, více míru a méně zla by bylo na světě.

Sókr. Avšak není možno, aby zlo zmizelo. Theodóre – vždyť musí být stále něco opačného proti dobru –, ani aby se usadilo mezi bohy, nýbrž z nutnosti obchází kolem po smrtelné části přírody a po tomto našem světě. Proto také je třeba se pokoušet utéci odsud onam, a to co nejrychleji. Tím útekem pak jest připodobnění bohu podle možnosti; připodobněním pak je státi se spravedlivým a zbožným na základě rozumového myšlení. Avšak, můj drahý, není tak docela snadné přesvědčiti, že se má něco dělat a něco ne, a to nikoli pro to, čím lidé odůvodňují potřebu varovati se špatnosti a usilovat o ctnost, totiž aby se člověk nezdál zlým a aby se zdál dobrým; neboť tohle je, jak se říká, babský žvást, jak se já na to dívám; ale co je pravda, o tom musíme souditi takto. Bůh není nijak a po žádné stránce nespravedlivý, nýbrž jak jen možno nejspravedlivější, a nic mu

176

rého hodně dojíčho skotáka; ale má za to, že ti tyraní a králové pasou a dojí divočejší a záluďnější zvíře než oni a že takový člověk se pro nedostatek volného času nutně stává neméně hrubým a nevzdělaným než pasteveci, jsa obklíčen hradbami, jako oni na horách ohradou. A kdykoli uslyší, že někdo má úžasně množství majetku, když má deset tisíc jiter země nebo snad ještě více, zdá se mu, že slyší mluvit o maličkosti, protože je zvyklý hledět na veškeru zemi. A když pějí hymny na rody, jak je někdo urozený, když může ukázat na sedm bohatých předků, myslí si, že tak mohou chválit jen lidé mdlého a krátkého zraku, kteří pro nevzdělanost nejsou schopni hleděti vždy na celek a uvážit, že každý člověk má nescíslné myriady dědů a předků, mezi nimiž je u kohokoli mnoho myriad boháčů i žebráků, králů i otroků, barbarů i Hellénů; ale když se honosí seznamem dvaceti pěti předků a odvozují svůj rod od Héraklea, syna Amfitryónova, projevuje se mu v tom nemožná malichernost; směje se, že se nemohou zbavit nadutosti své nerozumné duše a povážiti, že pětadvacátý od Amfitryóna dále do minulosti byl takový, jak to přinesla náhoda, i padesátý od něho. Za všech těchto příležitostí se lidé takovému posmívají, tu že si počíná, jak se jim zdá, hrdě, tu že nezná věci před sebou a že si v jednotlivých případech neví rady.

Theod. Docela se to tak stává, jak mluvíš, Sókrate.

Sókr. Avšak, přáteli, kdykoli sám někoho vytáhne vzhůru a někdo mu projeví ochotu vystoupiti z otázky „V čem já křivím tobě nebo ty mně?“ ke zkoumání spravedlnosti a nespravedlnosti samotné, co jest jedno i druhé a v čem se liší od všeho nebo od sebe vespolek, nebo z otázky „Zdali je šťasten veliký perský král, když má hodně peněz?“⁵² ke zkoumání o kralování a o lidském štěstí i neštěstí vůbec, jaké to jsou asi stavy a jakým způsobem lidské přirozenosti náleží toho z nich nabýti a tomu uniknouti – kdykoli zase má onen člověk malé duše, chytrý a sudičský, mluvíti o všech těchto věcech, tu zase